

Sygn. akt I CSK 114/10

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 16 grudnia 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Barbara Myszka (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Kazimierz Zawada

Protokolant Anna Matura

w sprawie z powództwa Syndyka masy upadłości Przedsiębiorstwa Handlowego
"Tengger West - Awa" Spółki z o.o.

przeciwko Budimex S.A.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 16 grudnia 2010 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 27 sierpnia 2009 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy uwzględnił żądanie powoda – Syndyka Masy Upadłości Przedsiębiorstwa Handlowego „Tengger West – Awa” – spółki z o.o. o zasądzenie od pozwanego – „Budimex Dromex” S.A. kwoty 224.730,73 zł z odsetkami. Żądanie to obejmowało zwrot kaucji gwarancyjnych, powierzonych pozwanemu inwestorowi w związku z zawarciem umów o roboty budowlane. Rozstrzygnięcie to zapadło po dokonaniu następujących ustaleń faktycznych.

Przedsiębiorstwo Handlowe „Tengger West – Awa” zawarło z poprzednikiem prawnym obecnego pozwanego 10 umów o roboty budowlane; w każdej z tych umów zastrzeżono, że pozwany inwestor będzie uprawniony do pomniejszenia należnego powodowi wynagrodzenia za wykonane roboty budowlane w wysokości 5 % wartości przedmiotu umowy tytułem tzw. kaucji gwarancyjnej i do zatrzymania kwoty takiej kaucji na czas objęty gwarancją wykonawcy robót. Roboty określone w umowach zostały wykonane i odebrane przez pozwanego inwestora. Pozwany zatrzymał kaucje gwarancyjne w łącznej wartości 371.881,45 zł. W kwietniu 2003 r. ogłoszono upadłość powoda – Przedsiębiorstwa Handlowego „Tengger West – Awa”; pozwany zgłosił do masy upadłości wierzytelność w kwocie 534.710 zł, podnosząc jednocześnie zarzut potrącenia kwoty wzajemnej wierzytelności upadłego wobec pozwanego w łącznej wysokości 534,710 zł. W projekcie listy wierzytelności syndyk uznał zgłoszoną przez pozwanego wierzytelność w zakresie kwoty 161.032,34 zł, a w pozostałej części (tj. do kwoty 373.677,66) odmówił jej uznania.

Analizując treść art. 32 § 2 prawa upadłościowego z 1934 r., Sąd Okręgowy stwierdził, że z dniem ogłoszenia upadłości powodowej spółki (tj. z dniem 14 kwietnia 2003 r.) zaktualizował się obowiązek pozwanego zwrotu otrzymanych kaucji, ponieważ w tym dniu doszło do przekształcenia się zobowiązania niepieniężnego w zobowiązanie pieniężne i to ostatnie stało się już płatne. Oznacza to, że zobowiązania powoda (wykonawcy) z tytułu udzielonej gwarancji na wykonane roboty budowlane przekształciły się w zobowiązania pieniężne, zaktualizował się też obowiązek pozwanego inwestora do zwrotu zatrzymanych kaucji, stanowiących zabezpieczenie przyszłych i ewentualnych roszczeń

inwestorów wobec wykonawcy robót budowlanych. Skoro pozwany (inwestor) zgłosił swoją wierzytelność do masy upadłości powoda (wykonawcy) i złożył oświadczenie o potrąceniu tej wierzytelności z wierzytelnością obejmującą zwrot kaucji gwarancyjnych, to tym samym żądał ustalenia istnienia i wysokości wierzytelności w stosunku do upadłego powoda (wykonawcy robót). Wierzytelność powoda została ostatecznie uznana do wysokości 161.032,24 zł. Odmowa uznania wierzytelności w części nie tamuje możliwości jej dochodzenia przeciwko upadłemu po zakończeniu (umorzeniu) postępowania upadłościowego. Oznacza to niedopuszczalność dochodzenia przez pozwanego (inwestora) wierzytelności z tytułu roszczeń z gwarancji przed ukończeniem postępowania upadłościowego. Zarzut potrącenia nie mógł być zatem uwzględniony w postępowaniu upadłościowym (art. 169 prawa upadłościowego z 1934 r.).

Apelacja pozwanego inwestora została oddalona. W ocenie Sądu Apelacyjnego, przepis art. 32 prawa upadłościowego z 1934 r. usuwa różnice między wierzytelnościami pieniężnymi i niepieniężnymi. W postępowaniu upadłościowym nie mogą być pomijane wierzytelności, które powstały jeszcze przed wszczęciem upadłości i nie nastąpił jeszcze termin spełnienia świadczenia. Sąd drugiej instancji podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że z dnia ogłoszenia upadłości strony powodowej (wykonawcy robót) jej zobowiązania z tytułu udzielonych gwarancji przekształciły się w zobowiązania pieniężne i z tym dniem stały się płatne. Tym samym aktualny stał się również obowiązek pozwanego inwestora obejmujący zwrot wpłaconych kaucji gwarancyjnych. Przekształcenie obowiązków gwarancyjnych w wierzytelność pieniężną na podstawie art. 32 prawa upadłościowego z 1934 r. dochodzi do skutku niezależnie od tego, czy wady zabezpieczone gwarancją w ogóle wystąpiły. W przepisie tym przyjęto bowiem pewną fikcję, że wady powstały i powinny być usunięte w chwili ogłoszenia upadłości. Nie ma zatem znaczenia zarzut apelacyjny niepowstania wymagalności roszczeń o zwrot kaucji gwarancyjnych z racji nieupłynięcia jeszcze okresu gwarancyjnego. Z dniem ogłoszenia upadłości wykonawcy jego zobowiązania gwarancyjne (lub z tytułu rękojmi) przekształciły się w wymagalne zobowiązania pieniężne, toteż stało się wymagalne także roszczenia (akcesoryjne) o zwrot kaucji

gwarancyjnej i obowiązek zwrotu kaucji zaktualizował się w dniu ogłoszenia upadłości wykonawcy robót budowlanych.

W skardze kasacyjnej strony pozwanej podniesiono zarzut naruszenia art. 32 § 2 prawa upadłościowego z 19354 r. w zw. z art. 536 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. nr 60, poz. 535 ze zm., cyt. dalej jako „p.u.n.”). Skarżąca wносиła o uchylenie zaskarżonego wyroku i wyroku Sądu pierwszej instancji i oddalenie powództwa, ewentualnie - o zmianę zaskarżonego wyroku przez uwzględnienie apelacji w całości i oddalenie powództwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. W związku z ogłoszeniem upadłości powoda (wykonawcy robót budowlanych) w kwietniu 2003 r. w rozpoznanej sprawie należało stosować przepisy prawa upadłościowego z 1934 r. (art. 536 p.u.n.).

Żądaniem pozwu objęte są kwoty tzw. kaucji gwarancyjnych zatrzymanych przez pozwanego inwestora zgodnie z porozumieniami kaucyjnymi, przewidzianymi w dziesięciu umowach o roboty budowlane łączących powoda (wykonawcę) z poprzednikiem prawnym pozwanego inwestora. W porozumieniach tych zastrzeżono, że pozwany (inwestor) będzie uprawniony do pomniejszenia należnego powodowi wynagrodzenia określonego w umowie o roboty budowlane o 5% i do zatrzymania tej kwoty na czas objęty gwarancją wykonawcy po wykonaniu i odbiorze robót budowlanych przez inwestora. Wspomniane porozumienia kaucyjne były umieszczane w postanowieniach poszczególnych umów o roboty budowlane dotyczących „warunków płatności” inwestora.

2. Przepisy art. 32 Prawa upadłościowego z 1934 r. (obecnie art. 91 p.u.n.) nie mają zastosowania, oczywiście, do wierzytelności (także pieniężnych) upadłego przysługujących mu wobec innych podmiotów. Art. 32 § 1 i § 2 obejmuje tylko zobowiązania (pieniężne i niepieniężne) upadłego, które mogą być zgłoszone przez wierzyciela do masy upadłości (tak trafnie też – wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2006 r., II CSK 35/06, niepubl.).

Należy stwierdzić, że oba Sądy meriti zaakceptowały dość szczególny sposób dochodzenia zwrotu kwot pieniężnych stanowiących kaucje gwarancyjne,

zatrzymane przez inwestora zgodnie z postanowieniami porozumień gwarancyjnych. Przyjęły bowiem możliwość przekształcenia zobowiązania wykonawcy robót, obejmującego usunięcie wad w przyjętym przez inwestora przedmiocie umowy, w zobowiązanie pieniężne (art. 32 § 2 prawa upadłościowego; tzw. transformacja ex lege). Takie przekształcone zobowiązania mogły następnie zostać zgłoszone do masy upadłości wykonawcy robót. Wymagalność ulegającego przekształceniu roszczenia powoduje, zdaniem Sądów, również skutek prawny w postaci powstania wymagalności także roszczenia (roszczeń) o zwrot zatrzymanych kaucji pieniężnych, przy czym Sąd Apelacyjny dostrzegł ścisły, akcesoryjny związek prawny między przekształconym (nowym) roszczeniem pieniężnym a roszczeniem o zwrot kaucji w ramach odpowiedniej umowy o roboty budowlane.

Powstaje zatem kwestia możliwości zastosowania przepisu art. 32 § 2 prawa upadłościowego do zobowiązań wykonawcy robót budowlanych obejmujących naprawę wad pojawiających się w związku z wykonaniem takich robót. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2002 r., IV CKN 1488/00 (niepubl.) stwierdzono, że odpowiedzialność producenta, który udzielił gwarancji, nie wygasa na skutek ogłoszenia jego upadłości, a przepis art. 32 § 2 prawa upadłościowego z 1934 r. przewiduje jedynie zamianę zobowiązań niepieniężnych upadłego na zobowiązania pieniężne, a nie wyłączenie jego odpowiedzialności. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2006 r., II CSK 35/06 (niepubl.) przyjęto, że sam fakt zawarcia umowy nie jest tożsamy z powstaniem długu, a „dla ustalenia długu konieczne jest wystąpienie zdarzenia powodującego dług”. Z ustaleń dokonanych przez Sądy meriti w tym orzeczeniu wynika, że wady robót budowlanych nie ujawniły się jeszcze przed ogłoszeniem upadłości wykonawcy robót. W uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 29 lutego 2008 r., II CSK 463/07 (niepubl.) wyjaśniono, że zobowiązanie gwarancyjne ulega zmianie (zgodnie z art. 32 § 2 prawa upadłościowego z 1934 r.), gdy zobowiązany z tego tytułu nie wykonał obowiązku przed ogłoszeniem upadłości.

W przedstawionych orzeczeniach Sądu Najwyższego trafnie eksponuje się możliwość przekształcenia zobowiązania gwarancyjnego, obejmującego usunięcie wad m.in. robót budowlanych, w zobowiązanie pieniężne (art. 32 § 2 prawa

upadłościowego z 1934 r.) dopiero wówczas, gdy nastąpiła prawna aktualizacja obowiązku gwarancyjnego zobowiązanego, a więc – pojawiła się już określona wada indywidualizująca ten obowiązek (i samo świadczenie zobowiązanego) jeszcze przed ogłoszeniem upadłości dłużnika. Tylko wówczas niepieniężny (choć majątkowy) obowiązek świadczenia dłużnika gwarancyjnego (w postaci usunięcia wady) mógłby ulec ex lege transformacji w obowiązek świadczenia pieniężnego w rozumieniu art. 32 § 2 prawa upadłościowego z 1934 r. Nie można zatem podzielić sugerowanej przez Sąd Apelacyjny takiej interpretacji tego przepisu, że „przyjęto w nim pewną fikcję, iż wady zaistniały i powinny być usunięte z dniem ogłoszenia upadłości”. Za taką interpretacją nie przemawiają także same funkcje postępowania upadłościowego, eksponowane w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, m.in. zasada równości wierzycieli upadłego pod względem możliwości zaspokojenia ich należności, szybkość takiego zaspokojenia.

Przy interpretacji przepisów art. 32 § 1 i § 2 prawa upadłościowego z 1934 r. (i obecnego art. 91 p.u.n.) należy zwrócić uwagę na to, że wiążą one wyraźnie kwestię powstania wymagalności roszczenia pieniężnego wobec upadłego z terminem wykonania zobowiązania. W odniesieniu do świadczenia wynikającego z zobowiązania pieniężnego, których „termin płatności” jeszcze nie nastąpił, obowiązuje reguła, że stają się one wymagalne („płatne”) z dniem ogłoszenia upadłości dłużnika (art. 32 § 1). Natomiast zobowiązanie majątkowe niepieniężne, transformowane w zobowiązanie pieniężne na podstawie art. 32 § 2, staje się wymagalne („płatne”) z dniem ogłoszenia upadłości, chociażby termin wykonania zobowiązania jeszcze nie nastąpił. Oznacza to, że ustawowa modyfikacja zobowiązania niepieniężnego w zobowiązanie pieniężne mogłaby nastąpić jedynie przy założeniu, iż można „przyśpieszyć” (na dzień ogłoszenia upadłości) termin spełnienia już istniejącego (zindywidualizowanego prawnie) świadczenia pieniężnego w chwili ogłoszenia upadłości. W odniesieniu do gwarancyjnego zobowiązania upadłego dłużnika (obejmującego obowiązek usunięcia wady przedmiotu umowy o roboty budowlane) wspomniany obowiązek świadczenia mógłby zaktualizować się zatem nie wcześniej niż dopiero z chwilą powstania wady w zakresie prac budowlanych. Warto zauważyć, że podobną do art. 32 § 1 i § 2 prawa upadłościowego z 1934 r. (art. 91 p.u.n.) regulację przewidziano m.in. w art. 458 k.c.,

statuującym natychmiastową wymagalność roszczenia wierzyciela bez względu na zastrzeżony termin spełnienia świadczenia.

Należy stwierdzić, że Sąd Apelacyjny nietrafnie dostrzega związek natury akcesoryjnej między przekształconym zobowiązaniem gwarancyjnym (gdyby takie przekształcenie istotnie nastąpiło) a roszczeniem o zwrot kaucji gwarancyjnych. Sąd ten nie powołuje się przy tym na odpowiednie postanowienia umów o roboty budowlane, z których taka więź akcesoryjna istotnie mogłaby wynikać. Ponadto związku takiego nie sposób wyprowadzić tylko z takiej konstatacji, że „kaucja gwarancyjna służy umocnieniu, prawa gwarancji, jej istnienie i treść zależy od innego prawa, z którym jest funkcjonalnie związana” (s. 6 uzasadnienia). W „warunkach płatności” przewidziane zostały jednak określone reguły zatrzymywania i zwrotu kwot pieniężnych stanowiących kaucje. Jurydyczny cel w postaci stworzenia odpowiedniego, osobistego zabezpieczenia określonej wierzytelności tzw. pieniężną kaucją gwarancyjną nie implikuje sam przez się wspomnianej akcesoryjności. Tym bardziej nie może być uzasadniona koncepcja jak gdyby automatycznego „zaktualizowania się obowiązku pozwanego w zakresie zwrotu zatrzymanych kaucji” (s. 3 uzasadnienia zaskarżonego wyroku).

Z przedstawionych względów należało uznać za uzasadniony zarzut naruszenia art. 32 § 2 prawa upadłościowego z 1934 r. Oznaczało to konieczność uchylecia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ k.p.c.).